

mål+³mæle

For 127. gang – og andre tilsnigelser

Visse tal er ikke bare til at tælle med. De kan også være fortællende størrelser. Erling Strudsholm ser på upræcise antal i forskellige sprog *side 7.*

Sprog der fængsler

Retslingvistikken er sproglige analyser i retssager. Analyserne af talemåder og skrift kan hjælpe med at finde mordere og frikende uskyldige. Læs hvordan *side 11.*

Sådan en tingest...

... vil vi også have. Vibeke Winge følger *So ein Ding's* underlige vej fra tysk litteratur til dansk tv. *Se side 18.*

Tak er kun et fattigt ord

Søren Beck Nielsen bruger samtaleanalyse til at undersøge, hvordan nogle ældre pånødes ordninger, de ikke selv efterspørger. Lær at sige tak *side 21.*

Tale er guld

»Samtaler er hverdagsmirakler«, skriver en norsk sprogforsker. Men både samtalen og sprogets udvikling er truet af de elektroniske kommunikationskanaler. Læs *side 27.*

Sprogligheder	2
At tælle og fortælle. Sprogets cirkatal	7
Retslingvistik	11
So ein Ding	18
»Hvad siger du til at sige ja tak?«	21
Livsnødvendig sam- tale – pseudo-sociale medier	27
Svar på Sprogviden	31
Sprogviden	32

Dansk lyder som en fuld sakser, der taler svensk. Man vil allerhelst holde sig for ørene og løbe væk
(*citaf tysk Twitter-bruger*)

Sprogligheder

Denne brevkasse handler om sprogligheder. Det er spørgsmål og problemer om sprog, men det er også fine detaljer i sproget som man bliver opmærksom på, og som man vil gøre andre bekendt med. Går I rundt og tænker på sprogligheder, så send et brev om dem til redaktionen. De vil svare på brevet hvis de kan. Ellers kender de nok nogen de kan sætte til det. Send brevet til:

Carsten Elbro
 Institut for Nordiske Studier
 og Sprogvidenskab,
 Københavns Universitet,
 Njalsgade 120,
 2300 København S
 E-mail: ce@hum.ku.dk

? fortænke fortænkt

»Det kan man ikke *fortænke* ham i«. »Det var dog et *fortænkt* svar du kom med!« Er de to fremhævede ord samme glose? Og hvad betyder forstavelsen *for-* i de to ord?

Venlig hilsen
 Ivar Engel Jensen
 Hjørring

! Verbet *fortænke* har vi fra tysk *verdenken*. Den oprindelige betydning var 'mistænke' både i tysk og dansk. Vi genkender det i *fordægtig* 'mistænkelig'. Her er også tale om import; på

tysk er det *verdächtig*. At det har med *verdenken* at gøre, ser man når man bøjer: *verdenken* – *verdachte* – *verdacht*. I tidens løb skifter *fortænke* betydning til 'kritisere', 'bebrejde': *Man kan ikke fortænke hende i at hun holdt sig væk*.

Adjektivet *fortænkt* har ingen modsvareghed i tysk. Ordet er dannet efter et produktivt dansk mønster: *forsovet, forædt, foraset, forrendt, forkommen, forjasket* osv.

Præfikset *for-* har mange betydninger, se bare *Ordbog over det Danske Sprog* bind V (1923) spalte 195-199. I *fortænkt* og de tilsvarende ord betegner *for-* en overgang til en tilstand. Betydningen af *for-* i det indlånte *fortænke* må findes dybt nede i den tyske sproghistorie.

EH

? kvartal

På min arbejdsplads har vi netop haft en diskussion om ordet *kvartal*. I *Nudansk ordbog* står der, at et kvartal er lig med 3 måneder – det kvarte af et år. I almen tale bruges ordet om månederne januar - marts, april - juni og så fremdeles. Men kan et kvartal i princippet være tre måneder efter hinanden, uanset hvornår de begynder, altså for eksempel februar - april?

Venlig hilsen
 Pernille Helleskov

! I *Den Danske Ordbog* (III, 2004) står der om ordet kvartal: »et kvart år, dvs. 3 måneder, især om hver af de fire 3-måneders perioder som begynder henholdsvis 1. januar, 1. april, 1. juli og 1. oktober«. Bedre og klarere kan det ikke siges. Det er denne brug af ordet der gør at vi kan tale om første, andet kvartal osv. Men det er altså ikke umuligt at bruge et kvartal om enhver periode på tre måneder.

EH

? Det falske fransk

Jeg har igennem mange år studset over adjektivet *fransk*, herunder hvor det stammer fra og den egentlige betydning. *Fransk* som adjektiv betegner noget, som ikke helt er det rigtige, samtidig med at det ofte har en lidt latterlig, ironisk og nedsættende klang. I hvert fald er det sådan, det bliver brugt. Eksemplerne er mange: *en fransk klovn* er en slags klovn, men alligevel ikke en rigtig (cirkus-) klovn, *en fransk lås* (tømmersamling) er ikke en rigtig lås, men »låser« alligevel to stykker træ sammen, *fransk undertøj* er ikke rigtigt undertøj, men alligevel; *fransk visit*, *fransk manchete*, *fransk rosen*, *fransk altan*, *fransk skrue*, *fransk syning*. *Franskrød* hører måske også med? I øvrigt er jeg meget glad for *Mål og Mæle*. Tak for bladet.

Jørgen Kromann,
Frederiksberg

! Ordet *fransk* kommer, ligesom en række andre nationalitets- og sprog-

betegnelser, af betegnelsen for en folkestamme, nemlig *frankerne*, ligesom *engelsk* betegnede *anglernes* sprog.

Set nordfra, dvs. fra Tyskland og derigennem Skandinavien, har fransk kultur i perioder været forbundet med en særlig dekadence, opstiltethed og skabethed. Det lejlighedsvis nedsættende ved *fransk* skyldes formentlig den franske barok, Solkongen, katolicismen og ikke mindst et historisk fransk-tysk (også kulturelt-sprogligt) fjendskab, som er videreformidlet til os. For eksempel har tysk »udrenset« en del franske låneord, som vi i dansk har bevaret: *per-ron* > *Bahnsteig*, *coupé* > *Abteil*, *billét* > *Fahrkarte* – sidstnævnte er dog i dag i stigende grad atter ved at blive fortrængt af det engelske importord *Ticket*. Heri kan der ligge en delforklaring på, at *fransk* tilsyneladende betegner noget *falsk*.

Men hovedforklaringen er nok en anden, nemlig at de pågældende betegnelser *i sig selv* er en slags »uegentlig tale«, som man tidligere kaldte dem i forskningen: De er billedlige, figurative eller overførte. Det er noget, vi genfinder i hele det område, man kalder fraseologi eller idiomatik og også blandt ordsammensætninger. Tænk på andre udtryk med nationalitetsadjektiver, fx: *tyrkisk peber*, *svensk nøgle*, *amerikansk olie*, *russisk/italiensk salat*, *spansk rytter*, *finskbrød*, *russisk roulette*: Her kan man i flere tilfælde gøre den samme iagttagelse som ved udtrykkene med *fransk*: Der er ofte tale om en slags »uegentlige« eksemplarer af

Flere franske forbindelser

fransk bredpande: sjældnen sommerfuglear.

fransk bulldog: lille bulldograce med »flagermuseører«.

franskfodet: om hest, hvor hovene peger udad.

fransk hjerteorm: dødelig parasit hos bl.a. hunde.

fransk horeunge: et afsnits første linje, der optræder nederst på siden.

fransk fældning: virussygdom hos undulater, der bl.a. medfører tab af hale- og slagfjer.

fransk vask og strygning: 1. professionel vask af finere tekstiler; 2. grundig behandling af noget; 3. bordelvirksomhed.

typen. Der er her en helt anden betydningsstruktur end ved udtryk som *afrikansk elefant*, *belgisk chokolade*, *bøhmisk glas* eller *islandske sild*, som er egentlige kollokationer, hvor begge komponenter, både kerneleddet og beskrivelsesleddet (her: adjektivet), har bevaret deres frie betydning.

At de pågældende udtryk ikke betegner »rigtige« eksemplarer af den nævnte kategori, er måske heller ikke altid helt sandt: *Franskbrød* er dog brød, et *fransk visit* er trods alt et besøg, om end det er kort. Men det er nok rigtigt, at det i nogle tilfælde ikke er det typiske eksemplar, der er tale om. I grunden er det ikke så mærkeligt, for var det det, havde man jo ikke haft brug for en specificerende betegnelse.

Jeg tror derfor, vi må sætte ambitionsniveauet lidt ned og konkludere, at der ganske vist er rigtig mange faste flerordsforbindelser på dansk,

som indeholder adjektivet *fransk*. Her er nogle flere: *fransk dressing*, *fransk hotdog*, *franskvin*, *franske døre*, *fransk nougat*, *fransk estragon*, *franske kartofler*, *franske fristelser*, *franske linser*, *fransk lilje*. Nogle få af dem trækker på et skeptisk forhold til fransk kultur, men generelt er de som andre faste ordforbindelser.

I øvrigt findes der jo også en mere positiv indstilling til det franske, som er en lige så gyldig tolkning af ovenstående udtryk, nemlig *fransk* som noget særligt fint og delikat, fx i *fransk leverpostej* og det allerede nævnte, men altså anderledes tolkede *fransk undertøj*. Og dén udlægning er vel nok mere nærliggende her end den negative. Og så er der eksempler som *fransk kys*, hvor meningene nok vil være delte: fint, skabet eller ingen af delene?

KF

(med tak til Henrik Hovmark og Jørn Boisen)

? Kommentere på, fordi at, orientere omkring

I dag modtog jeg mit allerførste eksemplar af Mål og Mæle. Bladet indfriele til fulde mine forventninger – jeg ser frem til alle de kommende.

Det seneste par år har man hyppigt hørt udtrykkene »Det ønsker ministeren ikke at kommentere på ...«, »Det synes jeg, fordi at ...« og »Hun vil orientere omkring ...«.

Hvad er eksperternes bud på årsagen til anvendelsen af på, at og omkring i de nævnte forbindelser? Sproget bliver gumpetungt og i sidstnævnte tilfælde usikkert (hvis man taler omkring dit eller orienterer omkring dat, går man rundt om den varme grød i stedet for koncist at tale/orientere om noget).

Ved nogen, hvornår disse ørebærer dukkede op første gang?

Venligst,
Jørgen Lind
Helsingør

! Kommentere (på) noget

Der findes en del eksempler hvor en forbindelse med på står over for en forbindelse med almindeligt objekt:

han skrev et brev til sin eks : han skrev på et brev til sin eks
Ole spiste en ostemad : Ole spiste på en ostemad
de reparerer maskinen : de reparerer på maskinen
jeg så hende : jeg så på hende
de flyttede stolene : de flyttede på stolene
man byggede slottet på fire år :
man byggede på slottet i fire år

Eksemplerne uden på betegner en afsluttet handling, med på en proces, og om det er noget der afsluttes med et resultat, siger sætningerne ikke noget om. Jeg ved ikke hvad man lægger i kommentere : kommentere på, men hvis parret indgår i mønstret ovenfor, betyder det vil jeg ikke kommentere at jeg ikke vil sige noget om sagen her og nu; mens det vil jeg ikke kommentere på betyder noget i retning af at jeg har den holdning at den slags ikke er noget som bør kommenteres hverken nu eller senere. Men jeg ved ikke om det passer. Vi må finde en politiker at spørge.

Der er vistnok ingen der ved hvor gammelt fænomenet er, men eksemplet ovenfor med slottet har jeg lånt fra en grammatik fra 1752.

! Fordi at

Dette problem er behandlet i Mål og Mæle 21. årgang nr. 1 (s. 6) og nr. 2 (s. 3-4) og i årg. 22 nr. 4 (s. 18). Men det letteste er muligvis at slå det op i min bog Rigtigt Dansk (2. udg. 1993).

Fordi at er ikke noget nyt, det er det oprindelige i dansk. Vikingerne sagde fordi at.

! Omkring

Den nye brug af omkring er derimod langt yngre, nemlig fra 1960'erne. Se Mål og Mæle 16. årg. nr. 1 (s. 10), hvor den behandles i en artikel om »68'er-klicheer«.

Jeg tror ikke at din analyse af omkring-brugen er rigtig. Meningen med omkring i sammenhænge som tale omkring noget, diskutere omkring

noget, en beslutning omkring økonomien er oprindelig at vise at det drejer sig om at sætte tingene i perspektiv

og komme rundt om de store sammenhænge. Nu er det blevet ren kliché.

EH

mål+mæle

ISSN 0106-567X

Hjemmeside: www.målogmæle.dk
eller www.maaalogmæle.dk

REDAKTION:

Kasper Boye, Carsten Elbro, Ken Farø,
Erik Hansen og Jørn Lund.

TYPOGRAFISK DESIGN: Henrik Birkvig.

SKRIFT: FF Olsen. **SATS:** Sven Elbro.

EKSPEDITION OG ABONNEMENT:

Blad og Mål og Mæles plakat kan fås i Net-
butikken via www.målogmæle.dk
eller hos
Studerterafdelingen, Det Humanistiske
Fakultet, Københavns Universitet,

Njalsgade 80, 2300 København S.

Tlf. 35 32 91 45.

E-post: maaalogmæle@hum.ku.dk

Mål og Mæle udkommer 4 gange om året,
og abonnementsprisen er 225,00 kr. for
årgang 2012 i Danmark.

Eftertryk af tekst og illustrationer er til-
ladt når kilden angives.

Spørgsmål til læserbrevkassen samt
manuskripter til Mål og Mæle sendes til:

Carsten Elbro, Institut for Nordiske Studier
og Sprogvidenskab, Københavns Universitet,
Njalsgade 120, København S.

E-post: ce@hum.ku.dk

At tælle og fortælle. Sprogets cirkatal

Af Erling Strudsholm

Tal bliver normalt brugt om præcise størrelser. I forbindelse med fx indtastning af telefonnumre og pinkoder er netop de enkelte tal vigtige, og i disse sammenhænge skal vi være præcise og opmærksomme på ikke at fejle et enkelt ciffer eller deres indbyrdes rækkefølge. Tal er fundamentale for videnskaber som matematik, økonomi og statistik, og man taler da også om matematisk præcision. Tal er således per definition noget præcist, dvs. 17 er hverken 16 eller 18, men netop 17.

Alligevel er der mange tilfælde hvor vi bruger disse i sig selv præcise størrelser om noget upræcist. Vi kan være upræcise og i forbindelse med prisangivelser forenkles 99,95 til 100 kroner, og når vi siger »jeg kommer om 5 minutter« og »nu har jeg sagt det 117 gange«, mener vi ikke præcist 5 og 117. Denne artikel handler om sådanne omtrentlige talangivelser.

Lidt baggrund:

Tal og talsystemer

Vi opererer med et titalssystem, men har i forskellige sammenhænge rester af ældre systemer. Ordene *halvtredsindstyve*, *tresindstyve* osv. vidner om et ældre tyvetalssystem, et vigesimalssystem. Forsøg på at indføre et mere moderne system som

det svenske har ikke vundet indpas. Mens det nok for mange virker gammeldags at sige *halvtredsindstyve* og *firsindstyve* for henholdsvis *halvtreds* og *firs*, er det helt naturligt at holde sig til de lange former når man taler om ordenstal: *halvtredsende* og *firsende* er tilladte former i dansk ortografi, men det store flertal holder sig her til formerne *halvtredsindstyvende* og *firsindstyvende*. Også fransk har rester af vigesimalsystemet i fx *quatre-vingts* ('fire-tyvere') og *quatre-vingt-dix* ('fire-tyve-ti') for henholdsvis *firs* og *halvfems*. Endvidere finder vi rester af et tolvtalssystem, et duodecimalssystem med 12 som grundtal i det gamle målesystem med fod, tommer og alen: en fod består af 12 tommer og alen: en fod består af 12 linjer og 12 skrupler. Der er stadig ting der naturligt findes i antal af 12, 24 og 36 og ikke i runde tal som 10, 20 og 30.

Ord som *dusin* og *snes* bruges sjældent i deres præcise betydning om mængder på henholdsvis 12 og 20 og oftere om upræcise, omtrentlige mængdeangivelser. *Snes*, der meget tit ses i ordforbindelsen *en halv snes (stykker)* om cirka ti, er udtryk for rester af et tyvetalssystem. Også de sammensatte ord *dusinvis* og *snesvis* anvendes ofte om ting i så store mængder at de kan tælles i dusin og snese:

To er døde, adskillige savnes, og dusinvis er taget til fange.

Hver eneste dag året rundt udmeldes i snesevis af mennesker fra LO-forbundet.

Tal til at tale med

Tal bruges ikke kun til at regne og tælle med, men også til at *fortælle* med, og det er interessant at konstatere at etymologien i de to verber er næsten den samme, nemlig at ordet *tælle* indgår i ordet *fortælle*. Det ser vi parallelt med dansk på mange andre sprog, således på italiensk *contare* og *raccontare*, på tysk *zählen* og *erzählen*, og på fransk *compter* og *raconter*. Og det er netop når vi fortæller, at vi ofte benytter os af upræcise angivelser; det kan vi gøre på flere måder, fx med *cirka*, i udtryk som *et par dage* eller ved sammenstilling af to på hinanden følgende tal:

Bare der er to tre stykker med toget, bliver jeg bange.

Efter en fire, fem kilometer når vi til en bom midt på vejen.

Der var kun omkring syv, otte mennesker, der lyttede til ham.

Vi finder også eksempler på præcise angivelser med upræcis betydning, på dansk typisk med 117, både som mængdetal og ordenstal:

Det har regeringen og andre gode kræfter sagt 117 gange.

Der er ingen grund til at gentage disse forslag for 117. gang.

En dansk politiker skal engang have været uheldig med at anvende netop dette udtryk i ordret oversættelse på den internationale scene. Tilhørere uden kendskab til det konventionelle udtryk og dets betydning vil have en tilbøjelighed til at opfatte det bogstaveligt og derfor undre sig over talerens næsten overmenneskelige hukommelse. På engelsk er det korrekte ækvivalerende udtryk *a hundred and one times* og på fransk *trente-six fois*.

Det upræcise i anvendelsen af tallene finder vi både i under- og overdrivelser, og det kommer til udtryk selv i ordbogsdefinitioner. Vi runder op og ned i forskellige sammenhænge hvor det præcise antal er mindre relevant. At tal ikke nødvendigvis opfattes som præcise, understreges af behov for at betone præcision, fx i forbindelse med en tidsangivelse som kl. 9.00 og ikke bare kl. 9.

Tal og underdrivelser

Udtryk som *to minutter* og *fem sekunder* er eksempler hvor vi underdriver med tallene. Det sker på dansk typisk med *to* og *fem*, i mindre grad med *tre* og *fire*. Især anvendes tallet *to* ofte som betegnelse for en ubestemt mindre mængde, et ganske ringe antal: *to linjer* om en kort ytring eller *to sekunder/minutter* om et kort tidsrum:

Historien var end ikke to linjer værd i en avis.

Nul komma fem anvendes om et meget kort tidsrum, på et øjeblik, måske på et halvt sekund:

I løbet af nul komma fem er klasseværelset tomt, og kun en forvirret skoleinspektør står tilbage.

Hvilke tal man typisk anvender, varierer fra sprog til sprog. På italiensk bruger man tit *fire*, som fx i udtryk som *fare quattro passi* ('gøre fire skridt') om en kort spadseretur eller *quattro gatti* ('fire katte') om ganske få personer.

Tal og overdrivelser

Omvendt bruger vi også tit tal til at overdrive med. Vi bruger *hundrede*, *tusind* og endnu større runde tal til at angive en ubestemt stor/meget stor mængde.

I *Ordbog over det Danske Sprog* anføres om anvendelsen af ti: »som betegnelse for et ubestemt (som regel: forholdsvis stort) antal«, om sytten: »som ubestemt angivelse, om et ret stort antal«, og om tyve: »anvendes som en omtrentlig talangivelse som et (forholdsvis) stort antal«:

Det er ganske effektivt og formodentlig den eneste lejlighed, hvor brugeren gider at høre tyve gange, at Kims Beernuts er gode.

Især runde tal som 100 og 1000 anvendes om omtrentlige talangivelser. I *Ordbog over det Danske Sprog* defineres *hundrede* og *tusinde*

enslydende »med mere ubestemt betydning, om et meget stort antal«. I eksemplet med *tusind tak* er der tale om en helt konventionaliseret brug, og her ville man fx aldrig bruge *hundrede*:

Hun var hundrede gange værre end hans egne søstre.

Det værste er overstået, og jeg har det hundrede gange bedre, end jeg havde for tre-fire måneder siden.

Op tusind tak, fordi I kom alle sammen.

Far svarede ikke. Han havde hørt spørgsmålet tusind gange før.

Der er nok gået lidt inflation i tallene i dag, hvor det tit er *million* og *milliard* der bruges om et meget stort antal:

At netop dette spørgsmål er stillet en million gange, har endnu ikke givet noget tydeligt svar.

Salgstanken er, at tøjet skal ligne en million på ganske almindelige mennesker.

Dørene kan åbnes foran os, milliarder af døre.

Jeg har en del arvestykker, men jeg har også fundet en del ting på Jagtvejen og på Ravnsborggade. Jeg har bl.a. en milliard forskellige stole.

Ofte ser man at det ikke er tilstrækkeligt at være 100 procent sikker i sin sag:

John er ikke med til næste år, det er 110 procent sikkert.

Men jeg skal nok komme i bestyrelsen en dag. Det er 150 procent sikkert.

Hvis han er uforsigtig nok til at svare ærligt, så er det tusind procent sikkert, at den pågældende veninde landsforvises.

Jeg vil ikke have kriminelle i mine huse. Hvis de er kriminelle, skal de ud. Og det bliver med det samme. Det er 2000 procent sikkert.

Tallenes janusansigt

Tal er nogle besynderlige størrelser: På den ene side er de udtryk for den

højeste tankemæssige præcision; tal hjælper til stringens og kontrol. På den anden side bruger vi dem som rent sproglige udtryk, hvor deres fremmeste egenskab netop er at sløre, overdrive og bedrage. Der er mange andre sproglige midler at udtrykke upræcise størrelser med, fx udtryk som *i det lag*, eller *deromkring*, *plus/minus* eller et i de senere år produktivt orddannelseselement som *-agtig*: *Lærke sov i barnevognen til hun var 2,5-agtig*. Men tal som kviksand rummer et særligt raffinement.

*Erling Strudsholm (f. 1953)
lektor i italiensk
Københavns Universitet*

Medforfatter til bogen Numeri per parlare. Da 'quattro chiacchiere' a 'grazie mille'. Roma-Bari: Editori Laterza, 2011.

Giv et abonnement på Mål og Mæle til jul

Eller giv et til hver af vennerne. Nogle har allerede abonnement. De vil sikkert blive glade for en Mål og Mæle-plakat. Man kan bestille Mål og Mæle direkte fra bladets hjemmeside, www.målogmæle.dk eller på tlf. 35 32 9145.

Retslingvistik

■ Sprogforskeren som efterforsker og ekspertvidne

Af Robert A. Leonard

Det er svært at forestille sig et retssystem, hvor der ikke er nogen videnskabelig analyse af bevismateriale. Et offers dødstidspunkt ville blive overladt til gætterier og anekdotiske erindringer; det ville være vanskeligt at afgøre, hvilken type kugle der blev brugt; DNA-analyse ville ikke eksistere til at placere en mistænkt på gerningsstedet eller at frikende én, der var blevet falsk anklaget.

Det fremvoksende felt *retslingvistik* har til formål at forbedre analysen af sprogligt bevismateriale, på samme måde som retsmedicinske undersøgelser, ballistiske eksperter og DNA-forskere har fremmet retspleje gennem videnskabelig analyse af deres data. Retslingvister analyserer *sprog* som bevismateriale.

Der er meget sprog i lov og ret

Sprog er helt centralt for de fleste retssystemer. Vi skriver love ved hjælp af sproget, udtager stævninger og udsteder arrestordrer, afgiver vidneforklaringer og skriver kontrakter. Advokater bruger sproget til at skrive resuméer, komme med indledende og afsluttende argumenter, udspørge og krydsforhøre vidner. Dommere udsteder ordrer, skriver beslutninger og instruerer juryer. Politiet undersøger alle oplysninger kritisk, stiller spørgsmål, interviewer vidner og

afhører mistænkte, der kommer med alibier og forklaringer, hævder, benægter og bekender – alt sammen gennem sproget.

Udtrykket *retslingvistik* er udviklet til at beskrive alle anvendelser af sprogvidenskab på alle slags sproglige data, der er forbundet med loven. Retslingvister studerer således sproget i juryinstrukser, selvmordsbreve, trusselsbreve, krav om løsepenge, forhør, tilståelser, aflytninger og kontrakter – og analyserer det pågældende sprog med velundersøgte teknikker baseret på mange års forskning.

Retslingvistik bruges også inden for international og national terrorbekæmpelse, efterretning og kontraspionage, hvor udøvere har set, at en fokuseret analyse af sprog kan give særdeles nyttige oplysninger.

Mens sprogforskere rutinemæssigt rådgiver politiet og andre retshåndhævende myndigheder, bliver de lige så ofte indkaldt til at vejlede forsvarere. Siden jeg specialiserede mig i retslingvistik for mange år siden, har jeg rådgivet i hundredvis af sager, både civile og strafferetlige, for såvel anklagere som forsvarere. Jeg er også blevet rekrutteret af FBI og andre nationale sikkerhedstjenester i Europa og Nordamerika til at træne deres agenter.

I denne artikel gennemgår jeg nogle af mine sager og tre af mine kollegers, som jeg samarbejder med – min tidligere mentor på Columbia Universitet, Dr. Benji Wald, pensioneret FBI-agent Jim Fitzgerald og Dr. Roger Shuy, der tilskrives æren for at have banet vejen for retslingvistikken i USA.

De dele af lingvistikken, vi anvendte i disse sager, har alle det til fælles, at de fokuserer på *virkelige data*, det vil sige faktisk skrift og tale. I alle tilfælde havde vi som mål at *opstille og afprøve hypoteser, der forklarer en særlig sprogbrug*.

Sproglig demografisk profilering i sagen om Unabombemanden

Lingvister undersøger, hvordan sprogbrugere varierer deres sprogbrug – for eksempel hvilke ord de bruger, hvordan de udtaler ord, bruger datid og flertalsendelser, strukturerer deres sætninger og udtrykker høflighed. Denne variation er systematisk og hænger ofte sammen med en gruppe sprogbrugerers fælles karakteristika, såsom deres køn, etnisk baggrund, erhverv, uddannelse, social klasse, hjemegn og opholdssted (hvor de har opholdt sig gennem længere tid). Analysen kan således bruges til at udlede mulige demografiske kendetegn ved en taler eller forfatter. Dette kaldes sproglig demografisk profilering.

Et fantastisk eksempel er Roger Shuys analyse af notater og det anonyme »manifest« skrevet af den berygtede Unabombemand, Theodore

Kaczynski. Kaczynski indledte sine sprængninger i 1978 ved et universitet i Chicago, og gennem de næste 17 år sendte han bomber, der dræbte tre og sårede 24 personer. Han forsøgte at sprænge et passagerfly, der var undervejs, i luften. Han spredte stor rædsel, da det var umuligt at forudsige, hvor han ville slå til næste gang.

Sprængstofferne var svære at spore, eftersom de var lavet af skrotmaterialer, der var tilgængelige stort set overalt, og hans ofre blev næsten tilfældigt valgt, så længe de var tilknyttet universiteter, flyselskaber eller tømmerindustrien.

I 1995 krævede Unabombemanden et essay offentliggjort, ellers ville han fortsætte sine drab. FBI kontaktede Roger Shuy, der dengang var professor i lingvistik ved Georgetown Universitet i Washington, DC. FBI forsynede ham med manifestet og skriftlige meddelelser, som de tidligere havde modtaget fra Unabombemanden.

Ved at studere de skriftlige materialer havde Shuy succes med at udlede, hvad der senere viste sig at være nøjagtige oplysninger om Unabombemandens alder, uddannelse, religion, geografisk oprindelse og opholdssted.

Shuy bemærkede, at Unabombemanden fejlstavede ord på en måde, der var i overensstemmelse med stavereformer foreslået af avisen The Chicago Tribune i løbet af 1940'erne og 1950'erne. Dette antydede, at han var fra Chicago. Det var han.

Hvis Unabombemanden gik i skole i den periode, hvor The Chicago Tri-

bune forslag stavereformerne, måtte han nødvendigvis have været omkring 50 på det tidspunkt, brevbomberne blev sendt. Det var han. Kaczynski brugte også udtryk, som afslørede, at han var vokset op i tresserne, såsom *Holy Robots* ('hellige robotter'), en reference til et tv-show med Batman, og andre modeudtryk fra den tid, herunder *playing footsy* ('pedalflirt', 'kælen med fødderne, fx under et bord') og *working stiff* (amerikansk slang for 'arbejder').

Shuy bemærkede endvidere, at bombemanden brugte udtrykket *rearing children* snarere end *raising children* ('opdrage børn'). Det første udtryk blev på daværende tidspunkt brugt i den nordlige dialekt i USA, det andet midt i landet. Disse dialekter er meget ens på skrift, men adskiller sig netop i udtryk som ovennævnte. Chicago ligger i det nordlige dialektområde (i det geografiske Midtvesten).

Unabombemanden skrev om at gå ud i *sierraen* efter en hård dags arbejde. I den vestlige del af USA er *sierra* et ord (lånt fra spansk), der anvendes om en række af bjerge med forrevne tinder. Det, at han brugte dette udtryk, *men ingen andre* fra det vestlige USA, antydede, at han havde levet i Vesten, men ikke var indfødt. Ganske rigtigt: Han boede i Vesten, men var fra Chicago i Midtvesten.

Det, at Unabombemanden brugte sociologiske begreber som »ydrestyret«, og hans mange henvisninger til individuelle »drivkræfter« antydede, at han var bekendt med sociologi fra

60'erne, især af David Reisman, der skrev *Det ensomme masse menneske* (med Reuel Denney og Nathan Glazer, 1950), en indflydelsesrig undersøgelse af de skiftende dynamikker i samfundet og middelklassen i byerne. *Ydrestyret* betyder brug af andre som ens mål for værdi i form af materiel rigdom osv. samt begrænset autonomi og menneskeligt potentiale, meget passende temaer for manifestet. Denne brug karakteriserede ham både som veluddannet og bekræftede hans alder.

Shuy bemærkede, hvordan Unabombemandens religiøse baggrund blev afsløret i hans udtryk: »urene tanker«, »den menneskelige sjæl«, »vugge til grav«, »upersonlig dæmon«, »synd« (mange gange) og »Guds vilje«. Han fortæller en lignelse om en svag nabo og en stærk nabo ved brug af næsten bibelsk sprog. Hans mulige katolske baggrund skinnede igennem i hans klager over, at det moderne samfund ikke er interesseret i at få børn eller udsætter at få dem. Han argumenterede for at give børn smæk, og i omtale af sex nævnte han ofte »sublimering« som svaret, alt sammen i overensstemmelse med en katolsk opdragelse.

Shuy havde således ret i de mange kendetegn, han kunne udlede om Unabombemanden.

Forfatteranalyse – i sagen om »stalker- og seriemorderbrevene«

I en mordsag, jeg arbejdede på sammen med Dr. Wald, blev vi stillet over

for to sæt breve fra anonyme forfattere: breve skrevet af en påstået stalker ('forfølger') og en påstået seriemorder.

En mand ved navn Brian Hummert rapporterede, at han havde opdaget nogle breve skrevet af en stalker, der truede hans kone Charlene. Stalkerens breve hævdede, at Charlene havde afsløret sin og stalkerens affære over for stalkerens forlovede, og at »tiden er nu inde til at gøre gengæld«. Charlene blev senere fundet kvalt. Efter drabet skrev en seriemorder breve til politiet og til aviser og hævdede at have dræbt Charlene (og derudover fire andre unavngivne kvinder). Politiet ville vide, hvem der havde skrevet brevene. Kunne stalke-

ren og seriemorderen fx være én og samme person? Og hvad med Brian Hummert, kunne han selv være indblandet?

Som jeg sidenhen udtalte som vidne, blev der i både stalker- og seriemorderbrevene brugt samme slags dialekt, og begge udviste (med undtagelse af hvad der syntes at være klodsede forsøg på at fremstå uuddannet eller ikke-indfødt) en god evne til at skrive standardengelsk, herunder indbyggede historier med komplekse skift i tid.

I betragtning af brevenes korthed var det en slående lighed mellem dem, at flere brugte, hvad vi kaldte »ironisk gentagelse« – en ualmindelig, ret præcis stilfigur, der bruges til

Stalker-brev

Før mordet blev det følgende brev angiveligt sendt af en stalker til Brian Hummert og hans familie.

Her er beviset på, at din kone er en luder. [...]

Før jeg fortæller dig, hvordan jeg fik fat i beviset, vil jeg fortælle dig lidt om mig selv. Jeg spillede i et band tilbage i slutningen af halvfjerdserne/først i firserne. Jeg kneppede din kone engang. Hun var røvlækker, og jeg nød hende flere gange den nat. Rygtet ville vide, at hun nogle gange tog flere fyre på en gang [...]. *Jeg ville have elsket at have fundet ud af det. Et par dage senere sørgede hun for, at min forlovede fandt ud af det.* Min forlovede droppede mig og fik derefter en abort. [...]

Jeg har fulgt efter din kone i håbet om, at hun ville begå en fejl. Den 6. oktober fulgte jeg efter din kone over til Capitol City Mall. Hun var for pænt klædt på til almindelig lørdagsshopping. [...] Nogle uger senere gik jeg ind og fik lavet kopier af de vedlagte billeder. [...]

Hun har ikke sin vielsesring på. Hvorfor ikke? En rød rose er et symbol på kærlighed. Til hvem? Jeg tror ikke, du ved noget om det her. Gør du? Hun har også købt en masse sexede bh'er og trusser. [...] Så der kan du bare se, én gang luder, altid luder.

Seriemorder-brev

Efter mordet var mistanken i første omgang rettet mod Hummert, men så modtog politiet og pressen et håndskrevet brev, der hævdede, at en seriemorder, og ikke Hummert, havde begået mordet. Dette er en gengivelse af originalen:

Jeg dræbte Charlene Hummert, ikke hendes mand. Vi har haft en affære de sidste ni måneder. Hun ønskede at **gøre en ende på det**. Så jeg **gjorde en ende på hende!** Jeg skrev breve til hendes mand og til Kommissær Loper.

Jeg brugte et hvidt nylonreb til at dræbe hende, de finder mig ikke, jeg tager af sted. Jeg skriver på grund af påsken. Jeg er ked af, jeg slog hende ihjel.

De finder ikke den mobiltelefon, hun plejede at ringe til mig på, den er i floden og ikke under mit navn.

Jeg bar hende ud i køkkenet og slæbte hende derefter ud til hendes bil. Dette er den femte kvinde, jeg har dræbt. Jeg er ved at blive god til det.

Politiet har ingen idé om, hvor nemt det er at hænge manden op på det, når de kun leder der.

Hun kendte godt til billeder på PC. Hun fortalte løgnehistorie for at narre mand til Skilsmissen. – Ha Ha
Hejhej for nu

John

at vise grusom humor. Ovenfor er der vist to af brevene. Sætningerne med ironiske gentagelser er i kursiv, gentagne ord i fed skrift. Bemærk gentagelsen af »fundet ud af/fandt ud af« (engelsk *found out*) i stalkerbrevet og »gøre en ende på/gjorde en ende på« i seriemorderbrevet (på engelsk *break it off/broke her neck*).

Forfatteranalysen var medvirkende til at opnå en ransagningskendelse med henblik på at finde yderligere tekster, som man med sikkerhed vidste, at Brian Hummert havde skrevet. Vi fandt ingen ironisk gentagelse i disse tekster, der i vid udstrækning stammede fra hans arbejdsplads.

Men der var en væsentlig lighed mellem på den ene side Hummerts tekster og på den anden stalker- og seriemorderbrevene: Negative verber blev undertiden trukket sammen, fx blev »do not« ('gør ikke') nogle gange »don't«, men positive verber blev aldrig trukket sammen (fx blev »I am« ('jeg er') aldrig trukket sammen til »I'm«). Det vil sige, at i stalkerens, seriemorderens og alle de tekster af Hummert, man kendte til, var der ikke et eneste tilfælde af sammentrækning af et positivt verbum.

For at kunne bedømme, hvor unikt dette mønster var, sammenlignede vi det med hyppigheden i en stor

mængde referencedata, der blev samlet sammen via søgemaskinen Google. Vi fandt, at mønsterets ikke passede med nogen referencedatabaser, vi kunne få adgang til eller konstruere; det understøttede mønsterets værdi som et bindeled mellem de tekster, vi vidste, Hummert havde forfattet, og de anonyme stalker- og seriemorderbreve.

Under retssagen vidnede også flere retsmedicinske eksperter fra andre discipliner, der knyttede Hummert til forbrydelsen. Hummert blev i sidste ende fundet skyldig i overlagt mord og fik en livstidsdom uden prøveløsladelse.

Forfatteranalyse – i sagen om "Philadelphia-tilståelsen"

En ung narkotikapåvirket afroamerikansk mand blev samlet op af politiet midt om natten. Den betjent, der interviewede ham, rapporterede, at manden sagde, at han ønskede at tilstå et mord, der var blevet begået for nylig. Betjenten sagde, at han og en anden betjent (begge hvide) skrev tilståelsen ned nøjagtigt ord for ord. Den næste dag, da manden vågnede, fik han forevist tilståelsen, som han havde underskrevet. Han erkendte, at det var hans underskrift – men han påstod, at han ikke havde forfattet tilståelsen.

Roger Shuy og jeg blev bedt om at undersøge den tilsyneladende tilståelse og andre tekster, som man vidste, manden havde forfattet. Vi fandt flere uoverensstemmelser mellem hans sprog i de andre tekster og

sproget i tilståelsen. Nogle af mønstrene i tilståelsen stammede med større sandsynlighed fra hvide politifolks sprog end fra den unge mand.

I den dialekt, som tales af afroamerikanere i byerne i dette område, udelades bindeverbet »at være«, ofte helt i kontekster, hvor man har sammentrækning i standardengelsk. Således kan »she is fine« ('hun er lækker') sammentrækkes til »she's fine« i standardengelsk, mens det i den afroamerikanske mands dialekt kan hedde »she fine« ('hun lækker'). Derimod kan »he isn't there, but I think she is« ('han er der ikke, men jeg tror, hun er') ikke sammentrækkes til »... I think she's«, og dermed kan *is* heller ikke forsvinde fra den sidste sætning »I think she« ('jeg tror hun').

Endvidere optræder denne udeladelse af bindeverbet kun i nutid. Men tilståelsen havde en udeladelse i datid omgivet af verber i datid, det vil sige, det var ikke *is* ('er') men *was* ('var'), der var udeladt. Eftersom dette ikke forekommer i det bysprog, der tales af afroamerikanere i området, er det vanskeligt at tilskrive det talemønster til den unge mand. Imidlertid kan sætningen »...it supposed to be him« ('det angiveligt ham') være en stereotyp opfattelse af lokal afroamerikansk dialekt hos de lokale hvide, for eksempel politibetjentene, som selvfølgelig ikke lærer den afroamerikanske dialekt systematisk og ikke er klar over, at det var en umulig udeladelse i datid.

Denne og andre sproglige uover-

ensstemmelser, samt faktuelle vidnesbyrd fra andre vidner, resulterede i en dom, der lød på ikke-skyldig.

Terrorbekæmpelse og efterretningsarbejde – trusler mod dommere

Retslingvistiske analyser af terroristiske dødstrusler mod dommere førte til, at man identificerede nogle mistænkte i en by på den amerikanske Østkyst. Gruppen af mistænkte var ret uensartet: en afroamerikansk kvinde og to mandlige, østeuropæiske indvandrere, hvoraf den ene talte dårligt engelsk, og den anden talte godt engelsk. De tre mistænkte kendte hinanden og var på en eller anden måde involveret i de hændelser, der førte til vrede mod dommere. De sproglige mønstre i truslerne havde grammatiske træk fra østeuropæiske sprog. Først troede jeg, det ville være let at skelne mellem modersmål og dialektpåvirkninger og afgøre, hvem af de tre mistænkte der med størst sandsynlighed var forfatteren.

Men det var uklart, om de udenlandske træk faktisk var (a) fra østeuropæeren, der talte dårligst engelsk, (b) bevidst indsat af den afroamerikanske kvinde for at rette mistanken mod de to mænd, eller (c) fra den mand, der talte bedre engelsk, for at kaste mistanke på ham, der ikke talte godt engelsk. Jeg hyrede en lærer i engelsk som andet-sprog, som havde mange studerende fra Østeuropa, for at få hjælp til at afgøre, om afvigelse fra standard-engelsk var af en type, som sådanne

lever faktisk laver – eller om de var engelske taleres stereotyper. Afvigelse var ægte.

Angrebet på USA 9/11

En sproglig indholdsanalyse lavet af Jim Fitzgerald af skriftlige produkter fra størstedelen af de 18 flykaprere viste, at kun nogle af dem – formentlig de fire ledere, som der var en af på hvert af de fire fly – var klar over, at de var på en selvmordsmission. Lederen Mohamed Attas tekster og inspirerende taler, han holdt for de andre flykaprere forud for overtagelsen af flyene, gav dem, der ikke var hovedmænd, tilladelse til at stjæle penge og smykker fra passagererne, for de var vantro, og det ville fremme flykaprernes sag i kampen mod USA. Dette har formentlig hjulpet til at bevare kontrollen over de 12 ikke-anførere og afholde dem fra at genoverveje kapringsmissionerne. Der er tydeligvis ingen motivation for at stjæle penge og smykker, hvis man er klar over, man er på en selvmordsmission.

*Robert A. Leonard,
ph.d. professor i lingvistik
ved Hofstra Universitet
i Hempstead, New York.*

Oversat fra engelsk til dansk af Nicoline Munck Vinther, studerende på Lingvistik, Københavns Universitet.

Robert Leonard er leder af Institut for Retslingvistik, Trusselsvurdering og Strategisk Analyse. Han har rådgivet FBI, den britiske regering og politiet i flere amerikanske stater. Han rådgiver og vidner også for civile kunder, bl.a. Apple, Facebook og Canadas premierminister.

So ein Ding

muss ich auch haben

Af Vibeke Winge

So ein Ding er titlen på en populær tv-udsendelse om nyt inden for elektronik. Den begyndte i 2009 og er for nylig blevet genoptaget. I den forbindelse møder man ofte spørgsmålet om, hvorfra denne talemåde kommer, og nogle undrer sig med rette over, at den ikke synes bekendt for tyskere.

Ved opslag i *Den Store Danske Encyklopædi* oplyses man om, at talemåden er et citat fra romanen *Siegfried von Lindenberg* af Johann Gottwerth Müller fra 1779. Denne oplysning bekræftes ved opslag i supplementet til *Ordbog over det Danske Sprog*, Bd. 2, der med henvisning til Vogel-Jørgensens *Bevingede Ord* (5. udg. 1963) som ældste citat har et uddrag af *Rigsdagstidende* fra 1851-52 samt et citat fra en vise fra 1893.

Det må umiddelbart undre, at en så populær talemåde skulle stamme fra en for danskeren af i dag ganske ukendt roman fra 1700-tallet. Det gør den, men dens historie er ikke helt så enkel.

Oprindelsen i romanen

Romanen *Siegfried von Lindenberg*, der udkom første gang 1779 og derefter i udvidet udgave i seks oplag frem til 1802, er skrevet af Johann Gottwerth Müller, der senere fik tilnavnet von Itzehoe. Han fødtes i

Hamburg 1743, studerede først medicin, men blev boghandler og forlægger bl.a. i Hamburg. Fra 1773 blev han den danske konges undersåt i Itzehoe i Holsten, hvor han fra 1796 også modtog en dansk pension. *Siegfried von Lindenberg* blev den største succes blandt hans 13 romaner, og den blev hurtigt oversat til dansk, fransk, hollandsk, russisk og svensk. Romanen er en satirisk skildring af en lidt enfoldig nordtysk adelsmand, der gerne vil være med på noderne. Når hans rådgivere præsenterer ham for noget nyt, er hans gennemgående betegnelse for det nye, som han ikke rigtigt fatter navnet på, »so ein Ding« eller »Dings«, men han siger intetsteds i romanen ordret: »so ein Ding muss ich auch haben«, derimod f.eks. ofte: »so ein Dings kenne ich nicht«. I den danske oversættelse, der kom 1786, gengives »so ein Ding(s)« overalt med »Tingest«, så talemåden er heller ikke den danske oversætters værk.

I en folketingsdebat

Danskernes tyskkundskaber var imidlertid på dette tidspunkt særdeles gode, og mange kan have læst romanen på originalsproget. Men hvordan blev der så på dansk jord skabt en talemåde, som er fremmed for tyske-

re, og hvem tilføjede »muss ich / müssen wir auch haben?«

Spørgsmålet kan ikke besvares endeligt, men ved hjælp af ordbøger og litteratur fra 1800-tallet kan man følge stadier på talemådens vej ind i det 21. århundrede.

De ældste danske fremmedordbøger, som f.eks. Primon (1807) og Meyer (1837ff), kender ikke talemåden. Den findes heller ikke i det stærkt puristiske værk af H.P. Selmer »Om de i det danske Sprog forekommende fremmede Ord, samt Tyskagtigheder, andre Ufuldkommenheder og Sprog- og Retskrivningsfejl« (1860-61), der indeholder lister over tyske talemåder.

Et opslag i den ældste udgave af *Bevingede Ord* ved Oscar Arlaud afslører, at denne må have været kilden til Vogel-Jørgensens udgave fra 1963. Her findes citatet fra *Rigsdags-tidende* med en mere uddybende forklaring:

»Den meget almindelige Talemåde So ein Ding muss ich auch haben skriver sig fra J.G. Müller von Itzehoes Roman Siegfried von Lindenberg, igennem hvilken den gaar som den røde Traad, om end den ikke findes deri netop i denne Form.

Under 3dje Behandling af Udkast til Lov om Statshaverne 6. Februar 1852, da der var Tale om at »drive Haveindustri for Statens regning« ytrede [politikeren A.F.] Tscherning:

Hold fast paa Siegfried v. Lindenberg, læs i S.v.L. og se, hvor hans Ludimagister førte ham hen! Han

skulde immer have sig »so ein Ding«, indtil han tilsidst fik sig en fornuftig Raadgiver og jævn Kone, der skaffede ham til at regere sine Undersaatter godt, og saa vilde han ikke mere have sig »so ein Ding«. Lad os ikke stille os som S.v.L., og lad os ikke fristes af Ludimagistre til altid at skulle have »so ein Ding«. Lad os begynde med at blive frie for denne »Ding«, hvorom der er Tale, som er den, vi ubetinget kunne undvære«.

Ind i ordbøgerne

Herefter dukker så talemåden op i tidens andre fremmedordbøger.

I *Meyers Fremmedordbog* er den med fra 6. udgave 1884 med en oversættelse »sligt (fra 8. udg. saadan noget) maa jeg ogsaa have«, men uden kilder.

I F.P.I. Dahls *Fremmedordbog* 1885 anføres den ligeledes uden kilder, mens det i *Allers Fremmedordbog* fra 1899 hedder: »skriver sig ifølge Arlauds *Bevingede Ord* fra en tysk Roman fra Slutningen af 18. Årh. og skal særlig være trukket frem af Tscherning i en Tale i det danske Folketing«.

Men hvorpå bygger så Arlaud 1878 sit udsagn »den meget almindelige Talemåde«? *Ordbog over det Danske Sprog* citerer en vise fra København 1893:

han tænkte – det er klart –
At »so ein Ding« (hustru) han
maatte ha'
det skulle være snart

Fra litteraturen

Det må således være relevant at søge i litteraturen omkring det 19. århundredes midte, og her kan foreløbig anføres et illustrativt eksempel:

I Wilhelm Bergsøes roman *Fra den gamle Fabrik* 1869 berettes i kap. 1 om 1700-tallets fyrster, der grundlagde porcelænsfabrikker for at kunne forære hinanden spisestel og servanteservicer, og det hedder: »Hvorfor skulde man ikke gøre det samme i Danmark? So ein Ding muss ich auch haben! – og Frederik den Femte var den, som først behagede at udtale disse Ord«. Senere i samme kapitel omtales et uheld ved fremstillingen af en vase. Arbejderen, en tysker, hedder Dinger, og fabrikanten siger: »Mein guter Dinger! Wenn der liebe Gott sich die Mühe genommen hat, solch einen Dinger zu machen, wie Sie, da wird er wohl leichter so ein Ding machen können, wie da im Ofen steht« ('Min gode Dinger! Når nu den kære Gud har gjort sig den ulejlighed at skabe sådan en Dinger som dig, så må han vel lettere kunne lave sådan en ting, som står der i ovnen'). Forfatteren tillader sig et ordspil med udtrykket so ein Ding, som må have været forståeligt for samtidens læsere. Uden tvivl gemmer samtidens litteratur flere citater.

So ein Dings eget liv i dansk

Det mest sandsynlige er, at »so ein Ding« fra den populære og meget læste roman blev overtaget og udbygget med »muss ich / müssen wir auch haben« på dansk grund i

første halvdel eller midten af 1800-tallet. Det første sikre belæg er Tschernings tale, det første ordbogsbelæg er Arlaud, der siger »den meget almindelige talemåde«, og herefter optages den i tidens fremmedordbøger, hvor den kan findes til ind i 1900-tallet, men efterhånden kun sporadisk. I 1961 anvendes den som titel på en eksperimenterende kortfilm af Asger Jorn og Albert Mertz. Som så mange andre tyske vendinger, der har fået en renæssance fra 1990'erne, genopstår den (det ses i korpus.dk 1990, 1998, 2000), og endda med variationsmuligheder, som byder sig, når man som mange i dag ikke har kendskab til tysk grammatik, f.eks.: so einen Ding müssen wir auch haben (korpus.dk, 2002). Den forekommer som titel på en sang hos gruppen Quartz (2007) og som navn på flere genbrugsbutikker og senest nu som »tyskagtig« titel på et tv-program i lighed med det lidt ældre »Normalerweise« og senest »Hotel Zimmerfrei.«

Vibeke Winge (f. 1943)
dr. phil.,

redaktør ved Det Danske Sprog- og
Litteraturselskab

»Hvad siger du til at sige ja tak?«

Af Søren Beck Nielsen

Arkitekten Henning Larsen fortæller at Mærsk Mc-Kinney Møller aldrig sagde »tak«. Til gengæld forlangte han jævnligt at andre omkring ham skulle gøre det. Larsen beretter dette i sine særdeles uforsonlige erindringer om tilblivelsen af operahuset i København *De skal sige tak. Kulturhistorisk testamente om Operaen* (People's Press, 2010). Titlen henviser til et påbud Larsen skriver at han modtog i en særligt tilspidset situation. Under et møde afsluttede Mærsk Mc-Kinney Møller en række udråb på denne vis: »Til allersidst pegede Hr. Møller rasende på mig og råbte: »De skal sige tak!«« (s. 28). Rationalet i Larsens fortolkning er at man med *tak* anerkender modpartens tjenstvillighed, storsind og betænk-somhed. Operahuset er en »gave« som Larsen og resten af danskerne bør kvittere bygherren for. Der kan således være stor magtudøvelse knyttet til brugen af ordet *tak*.

Denne artikel undersøger med faktiske eksempler hvad der kan ligge i at insistere på at andre takker for en gestus. Eksemplerne er mindre spektakulære end kontroversen mellem Henning Larsen og Mærsk Mc-Kinney Møller, men udgør alligevel en særdeles vigtig situation for deltagerne. Eksemplerne er alle hentet i udskrivningssamtaler fra hospitalernes geri-

atriske afdelinger. Når patienter skal udskrives efter ophold på sådanne afdelinger, gøres det med en udskrivningssamtale. Her deltager et større antal mennesker for at aftale omstændighederne for hvordan de ældre kan klare sig efter at være udskrevet. Ofte indebærer dette visitation til hjemmehjælp eller plejehjem. Typiske deltagere er, foruden den ældre selv, pårørende, en overlæge, sygeplejersker, fysioterapeuter, ergoterapeuter, social- og sundhedsassistenter og kommunale visitatorer. Det er de sidstnævnte der indstiller til hjemmehjælpsordning eller plejehjemsplads.

Jeg foretog selv, med skriftligt tilsagn fra alle deltagere, lydoptagelser af en række udskrivningssamtaler på forskellige hospitaler i årene 2002-2004. Når situationen kan siges at være uhyre vigtig for de ældre, skyldes det at det ofte er her at det bestemmes hvor og hvordan de skal leve resten af deres liv. Somme tider ønsker de at flytte på plejehjem, men visitatorerne kan vurdere at de ikke er dårligt nok stillet til at det berettiger til denne omkostning for samfundet. Andre gange ønsker pårørende, visitatorer og personale at de ældre modtager hjemmehjælp, men de ældre føler det unødvendigt. Der forekommer hårde forhandlinger om

sådanne beslutninger, men magtudøvelsen der knytter sig til dem, antager sædvanligvis bløde former.

Den bløde magtudøvelse

Min undersøgelse handlede om hvordan sproget bruges til at etablere, konstituere eller udfordre diverse magtforhold. I denne artikel gengiver jeg resultaterne fra analyser af en af de mest markante sproglige strategier som hospitalspersonale, pårørende og kommunale repræsentanter benyttede sig af til at få de ældre til at acceptere løsningerne. Strategien er at spørge de ældre om de ikke har lyst til at sige »ja tak« til tilbuddene. Det er et af den slags spørgsmål der har inspireret til denne artikels titel, og der er i den grad tale om ledende spørgsmål. Ældre borgere kan juridisk ikke visiteres til hjemmehjælp hvis de ikke selv ønsker det (med mindre de er direkte umyndiggjorte). Derfor benytter pårørende, plejepersonale og kommunale visitatorer sig af sådanne overtalelsesmidler når de vurderer at hjælpen er nødvendig, men uønsket af de ældre. Sådan forholder det sig meget ofte. Mange af de ældre afslår hjemmehjælp fordi de har forestillinger om at de godt kan klare sig selv, og fordi de oplever hjemmehjælp som et unødvendigt og måske ligefrem nedværdigende indgreb i deres dagligdag. Problemet er bare at hospitalspersonale, pårørende og kommunale repræsentanter hyppigt vurderer at hjælpen er nødvendig, på trods af at de ældre fornægter det. Hvad stiller de så op?

Jeg sammenligner nedenfor tre forløb: to hvor deltagerne har held med at overtale de ældre, og et hvor de ikke har. Jeg bringer transskriberede uddrag af optagelserne til at eksemplificere forløbene. Uddragene er blevet analyseret vha. den *konversationsanalytiske* metode. Konversationsanalyse handler om at undersøge hvordan mennesker skaber fælles forståelse gennem sproglig udveksling. Metoden indebærer bl.a. at være opmærksom på *hvornår* ytringer udtales i bestemte sammenhænge, og *hvordan* de udtales. Jeg har her nedskrevet talen fra optagelserne. Jeg bruger kantede parenteser til at give hvornår noget bliver sagt i henhold til den øvrige tale, og bløde parenteser til udvalgte steder at kommentere pauser imellem taleture og andre forhold. Dette er en simplificeret udskriftsmetode i forhold til hvad man normalt gør i forbindelse med konversationsanalyse. Mere detaljerede udskrifter, og i øvrigt mere udfoldede analyser, kan læses i min ph.d.-afhandling *Udskrevet, men ikke afskrevet*, Københavns Universitet (2007).

Et godt tilbud til den ældre

I det første forløb forsøger hjemmehjælpsrepræsentanten at overtale den ældre til at modtage hjemmehjælpsbesøg om morgenen. Som uddrag 1 viser, benytter repræsentanten den omtalte strategi med at overbevise om at det er »et tilbud« for den ældre, dvs. noget rart, trygt og på andre måder ønskeligt. Projektet

løsningen er et godt tilbud til hende.

Repræsentantens strategi viste sig altså succesfuld. Men så nemt går det ikke altid.

Et tilbud borgeren godt kan afslå

Det næste forløb er fra en anden udskrivningssamtale. Her er deltagerne stærkt uenige om det nødvendige omfang af hjemmehjælp. Denne ældre mener at hun kan nøjes med hjemmehjælpsbesøg om dagen (morgen og middag); de øvrige deltagere mener at hun har behov for tre (også om aftenen). I det følgende korte uddrag slår den ældre sin holdning fast hvilket får svigerdatteren til at udfordre den:

2: (ÆB = ældre borger:

SV = borgerens svigerdatter)

1. ÆB: To [det er rigeligt.]
2. SV: [Hvorfor nu] sige nej?
Når nu man
3. får tilbudt det hvorfor så sige nej?
4. ÆB: Jo, fordi jeg vil – har ikke brug for det.

Dette korte uddrag bekræfter to tendenser vi også så afspejlet i det tidligere uddrag. For det første tager de øvrige deltagere ikke et nej for et nej. I uddrag 1 svarede den ældre »nej« gennem sin tavshed; i dette uddrag er denne borger endnu tydeligere i sit afslag, men det holder alligevel ikke de andre deltagere tilbage. Jeg vil her og generelt fuldstændig afstå fra at vurdere rimeligheden i at de ikke tager et nej for et nej, herunder

om det er berettiget i og med at denne ældre måske nærer urealistiske forventninger til sin egen for-måen. Sådan en vurdering regner jeg ikke for analytikerens opgave.

For det andet bekræfter uddraget at en central måde ikke at tage et nej for et nej på er ved at forsøge at få de ældre borgere til at indse det favorable i løsningen for dem. De skal opfatte løsningerne som tilbud til dem, og alle og enhver ved jo at tilbud er noget man siger »ja« (tak) til. Det er dette svigerdatteren i ovenstående uddrag uden held forsøger at overbevise sin svigermor om.

I den efterfølgende dialog prøver de øvrige deltagere at overtale den ældre til at acceptere hjemmehjælpsbesøg om aftenen, men alle tricks preller af. Det gælder sågar bestræbelsen på at fortolke præmissen for løsningen som »et godt tilbud« til patienten. I uddrag 3 ser vi et udsnit af social- og sundhedsassistentens mislykkede forsøg:

3: (ÆB = ældre borger:

SS = social- og sundhedsassistent)

1. ÆB: Der behøver ikke at komme en om aftenen.
2. SS: Jo, til at hjælpe dig lidt omkring mad og drikke og sådan noget, ikke?
3. PA: Nej.
4. SS: Det er rart at man får besøg.
5. (stilhed)
6. SS: Ikke?
7. (stilhed)
8. SS: synes du ikke?
9. ÆB: Det klarer jeg selv.

Igen slår borgeren tydeligt fast at hun ikke ønsker hjemmehjælp om aftenen, og igen tager de øvrige deltagere ikke et nej for et nej, men forsøger i stedet at omvende hende ved at opnå tilslutning til forslaget karakter som »et godt tilbud«. Social- og sundhedsassistenten forsøger således ihærdigt at opnå borgerens bekræftelse på at »det er rart at man får besøg«. Det er værd at hæfte sig ved borgerens respons. I første omgang udebliver den nemlig ad to omgange (linje 6 og 8), men igen kommunikerer stilheden tydelig afstandtagen. Når den ældre endelig besvarer social- og sundhedsassistentens ledende spørgsmål, er det interessant nok med et afslag på selve forslaget (»det klarer jeg selv«). Hun undlader der ved i en vis forstand at svare på social- og sundhedsassistentens spørgsmål (»synes du ikke det er rart at man får besøg?«), men hendes besvarelse forholder sig alligevel til implikationerne af (= det der ligger i) social- og sundhedsassistentens spørgsmål. Hvis den ældre erkender at det er rart at få besøg, er der ikke nogen grund til at takke nej til tilbudet om det. Denne ældre borger har tydeligt luret spillet, og måske er det derfor deltagerne ikke evner at opnå hendes accept til aftenbesøg i hjemmet.

Et tilbud borgeren ikke kan afslå

Det sidste forløb er fra den samme samtale. Denne gang lykkes det deltagerne at opnå den ældres accept på

løsningen der her drejer sig om at få vasket sit tøj gennem en bestemt ordning, men det lykkes ikke at opnå "tak". Løsningen fremstår som et "nødvendigt onde" snarere end et "tilbud":

4: (ÆB = ældre borger;

SS = social- og sundhedsassistent)

1. SS: Hvad siger du til at sige ja tak til den ordning
2. hvor man sender tøj til vaskeri og –
3. (pause)
4. ÆB: Ja, det jeg jo nødt til.
5. SS: Jamen så siger vi ja, okay.
6. (pause)
7. SS: Jeg synes det er dejligt at få rent tøj tilbage...

Social- og sundhedsassistenten gør ellers hvad hun kan for at borgeren ikke bare siger »ja« til løsningen, men også »tak«. Hun benytter i første omgang det omtalte, kraftigt ledende spørgsmål »hvad siger du til at sige ja tak«. Den ældres modvillighed kommer til udtryk dels ved det forsinkede svar (linje 3), dels gennem tilkendegivelsen af at hun siger »ja« fordi hun er »nødt til det« (linje 4). Social- og sundhedsassistenten skyn-der sig derpå i linje 5 at fastslå accepten. Løsningen er afgjort, men alligevel fortsætter social- og sundhedsassistenten sine bestræbelser. I linje 7 og fremefter (udeladt fra transskriptionen) forsøger hun at overbevise borgeren om at det modsat dennes opfattelse faktisk er en god ordning for hende. Der er mulig-

vis et element af befæstelse i denne bestræbelse. Social- og sundheds-assistenten kan søge at sikre sig at borgeren ikke skifter mening. Men måden hun i givet fald sikrer befæstelse, er interessant og sigende for hvordan borgerne visiteres til offentlige ydelser: Helst skal de ikke bare sige »ja«, optimalt skal de også sige »tak«.

Et tak for hjælp til eget bedste

Denne artikel bekræfter Henning Larsens opfattelse af at der kan være stor magtudøvelse forbundet med insisteren på ordet *tak* selvom omstændighederne naturligvis er helt forskellige. Uddragene har illustreret hvordan hospitalspersonale, pårørende og kommunale repræsentanter ofte forsøger at få ældre til at acceptere hjælp som de ellers modsætter sig.

Strategierne består i at få borgerne til at anerkende at løsningsforslaget er til deres eget bedste. Der er tale om blød, snarere end hård magtudøvelse. Der er ikke noget »påbud«, ja faktisk er der ikke engang et »forslag«, men derimod et »tilbud« til borgerne. Men hvor Mærsk McKinney vha. bydeformen »de skal sige tak« beordrede taknemmelighed, opererede deltagerne i udskrivningssamtalerne meget mere subtilt.

I forbindelse med visitation til hjemmehjælp er bestræbelsen på taknemmelighed bare et af tegnene på forsøg på at opnå de ældres tilslutning til hjemmehjælpsordninger. Denne artikel har dog illustreret at

fremgangsmåden hører til blandt de vigtige. Denne viden gør os klogere på hvad ordet »tak« kan implicere, og den gør os endvidere klogere på hvilke komplekse forhold og problemstillinger der er på spil når ældre borgere skal visiteres til hjemmehjælp. Disse forhold finder vej ned i de helt små detaljer i sprogbugen.

*Søren Beck Nielsen (f. 1974)
ph.d., adjunkt i sprogpsykologi,
Københavns Universitet*

Livsnødvendig samtale – pseudo-sociale medier

Af Sylfest Lomheim

Forskning viser, at lykkestoffet dopamin bliver udløst i hjernen, når vi høster gulerødder eller plukker æbler og jordbær. Ja, jeg starter sådan, fordi: Hvad ved vi mennesker egentlig om os selv som art? Hvad gør vi med den eventuelle indsigt, vi har om os selv?

Mennesket i dag omgiver sig med maskiner overalt. Vi agerer, som om vi ikke længere er en del af naturen, selv om det burde være et banalt faktum, at vi er en del af den. Som såkaldt højtstående pattedyr har vi i løbet af hundrede tusind år, efter at flere af os forlod Afrika, skaffet os et greb om jordkloden, som er enestående. Alligevel skal man ikke være nogen stor profet for at forudse, at eventyret om mennesket måske ikke ender så godt. Hvis det skulle ende galt med os, ville vores jord bare skutte og ryste sig et lille øjeblik – før den drejede videre rundt om solen, som endnu har omkring fem milliarder år tilbage, før den slukkes...

Køligt observeret på afstand, eksempelvis langt borte fra i universet, kunne mennesket karakteriseres omtrent sådan: Et nærsynet og nydelsessygt væsen med udpræget legende adfærd og omfattende social og reflekterende intelligens, som – i praksis – ikke evner at overskue kon-

sekvenserne af egne handlinger eller sikre sin egen fremtid.

Dette har for mig været helt nødvendige tanker, efter at jeg i de senere år begyndte at reflektere over udviklingen af mennesket som *sprogdyr*. Tankerne resulterede i bogen *Tale er gull* (udkommet på Det Norske Samlaget, 2011).

De tre T'er

Hvor står mennesket nu? I det 21. århundrede har vi placeret os i en trekant bestående af tale, tekst og teknologi. Teknologibaseret kommunikation er på fremmarch. Fremmarch er forresten et svagt ord, hvis vi inkluderer alt det, der er sket med menneskets kommunikation på jorden de sidste tyve år. Hvad er tyve år i menneskets hundredetusindårige historie? Kan vi tåle følgerne af det, som sker i og omkring os? Aldrig før har mennesket stået i en lignende situation – mellem langsom biologi og eksplosiv teknologi.

Sprogforskningen selv (som i alle årene har været mit fagområde) har svigtet, når det gælder om at tage de vigtigste aspekter ved sproget op. Sprogforskerne har gennemgående et indsnævret syn på sproget, deres forskning fortæller os kun lidt om den essentielle og afgørende funktion af sproget. For det, lingvistikken gør,

og længe har gjort, er at forklare, hvordan vi koder og afkoder sproglige budskaber. Lingvistikken arbejder med fonetik, morfologi, syntaks, semantik og pragmatik. Man ser på tale og tekst som to i princippet side-stillede manifestationer af menneskesproget – selvom det siges, at tale og tekst har delvis forskellige funktioner, og at talen naturligvis er ældre end teksten. Sprogforskningen agerer, som om det at tale og det at skrive er overfladerealiseringer af et system.

Virkningen, ikke systemet

Dette er ikke forkert, når fokus er på systemet. Men systemet er jo ikke det væsentlige, i hvert fald ikke for menneskets liv. Virkemåden er vigtigere. Og det korteste, der kan siges om tale og tekst, er, at de fungerer helt forskelligt. Teksten er refleksion, den er et tegn for tanken. Talen derimod er det levende ord, som rabbi'en Jesus sagde.

Tale er natur, tekst er civilisation. Tale er biologi, skrivning og læsning er færdigheder, som må læres. Det er derfor, jeg konkluderer, at talen står over teksten. Eller at tale og tekst opererer på hver sin banehalvdel. Og ikke bare det; det talte ord er stærkt, teksten og teknologien er svagere. Ingen ville finde på at arrangere et politisk topmøde via nettet. Ingen ville gennemføre en jobsamtale over nettet eller pr. mail. (De, som eventuelt siger, at de ville gøre det, bør i så fald ikke få ansvar for rekruttering!). Alle normale sprogbrugere

ved, at det er meget vanskeligere at sige noget ubehageligt til en anden end at skrive det. Alle ved, at når tragedien er altomfattende, kan en samtale ansigt til ansigt redde liv – teksten eller nettet har ikke samme magt. Derfor er det vigtigste menneske i sociale hjælpeorganisationer det, som er trænet i at tale med mennesker i nød. Barack Obama blev præsident i 2009 på grund af tale, ikke tekst: »Yes, we can!«. Den fysiske tale er ægte handling, som står over alle andre former for menneskelig kontakt. Den, som rejser sig og holder tale i en forsamling, kan vende hele stemningen. En uvenlig eller ligeglad tone i stemmen kan virke dræbende.

Pseudokontakt

Derfor er det skræmmende, når så mange mennesker i det 21. århundrede kommunikerer og agerer, som om »sociale« medier vitterlig er sociale, som om det at have teknologibaseret kontakt privat, på jobbet, i undervisningen – time efter time i den vågne del af døgnet – er så fantastisk for os. Praktisk, ja. Fantastisk, nej. Det er ren »Brave New World«. Der findes fjortenårige, der er fanget af Facebook. Og lige så skræmmende er det at læse, at en af vore store lingvister, engelske David Crystal, skrev således (i bogen *Language and the Internet*, 2006): »The human linguistic faculty seems to be in good shape, I conclude. The arrival of net-speak is showing us homo loquens at its best.« Mennesket på nettet er

mennesket, når det er bedst. Jeg måtte læse det to gange. Efter det var jeg ikke længere det mindste i tvivl om, at jeg måtte skrive bogen.

Ingen tale, intet liv

Min påstand ligger fast: Lingvistikken stiller ikke med de væsentlige problemstillinger. Psykologer og biologer derimod har et andet perspektiv på mennesket. For som den norske psykoterapeut Finn Skårderud skriver: »Vi bliver ikke os selv af os selv.« Vores udvikling som menneske er afhængig af hvem, vi møder, og hvordan mødet er. Vi vokser fysisk ved lys, luft og næring. Vi vokser i sind og sjæl, fra vi er små, på basis af fysisk kontakt og samtale med andre. »Ingen bør overlades til sig selv og det virtuelle rum«, skrev en sociolog i 2011. (Alle ved, at massakren i Oslo den 22. juli 2011 sandsynligvis ikke havde fundet sted, hvis ikke gerningsmanden havde siddet de sidste otte år foran en skærm). Barnet udvikler sig ikke, som det skal, uden at tale med mennesker. De gamle på plejehjemmene dør før tid uden tilstrækkelig tale. Kvaliteten i arbejdslivet hænger nøje sammen med, hvordan samtalerne er i kaffepauserne. »Dialog hindrer sygefravær,« rapporterer *Aftenposten* som en nyhed. En mere dramatisk nyhed er det, at det moderne menneske faktisk ikke ser ud til at tænke over, hvad dette er. Samtaler er hverdagsmirakler, man ikke ænser. Samtale er som vand for planterne. Uden den visner vi bort. Talen er et

livsvilkår; teksten og teknologien er det ikke.

Tale er arv

Som om dette ikke var nok: Talen er noget, vi ikke kan frigøre os fra, fordi den er arv og genetik. Det er teksten eller teknologien ikke. De er bare praktiske redskaber, men, bevares, vigtige frugter af den civilisation, vi har opbygget på det allerseneste. Det nyfødte barn er genetisk programmeret til at lære at tale – ikke til tekstbehandling. Og denne tale lærer barnet på tre-fire år: uden undervisning, uden lærer og på basis af (ofte) meget mangelfuldt materiale. En meget intelligent person på tyve år har ikke den mindste chance for at lære det samme på tre-fire år! Forklaringen? Biologi og natur.

Alligevel opfører vi os, som om det, jeg skrev ovenfor, ikke var sandt. Mennesket er jo så fleksibelt! Der er ikke grænser for, hvad vi kan udvikle os til. Gennem teknologibaseret kontakt kan vi blive helt anderledes, end det vi var før årtusindeskiftet. Siges det. Kapitalisme og optimisme er en uovervindelig alliance.

Vi mister grebet om sproget

Sproget er vi sandsynligvis i færd med at miste styringen af. Det ser ikke ud til at forurolige ret mange. Udviklingen, som lovprises af bl.a. moderne sprogforskere, er »spændende«. Det er »interaktionen med teknologien«, der udgør det område, som nu får flest forskningspenge. For

de siger, at dette bestemmer, hvordan sproget bliver, og de har helt ret.

Retteprogrammer styrer skrivning på mobil, sociale medier, i netjournalistik og lyrik på e-bøger. Sproglig kvalitet? Sproglig kvalitet bliver langsomt, men sikkert til det, som er teknologisk muligt – og kan betale sig – at producere. Det er realiteten, som er kvaliteten. Oversættelsesprogrammer bliver selvsagt markedsført med, at de kan oversætte! Producenterne burde stilles for retten, anklaget for groft vildledende forbrugerinformation. Der findes endda sprogteknologer, som siger, at vi stadig nærmer os kvalitetsoversættelse.

Sandheden er, at der kun findes én måde at få maskiner til at tackle menneskesprog på, og det er at »justere« menneskesproget, således at maskinen kan tackle det. (I parentes bemærket: Google er begyndt at sysle med tanken. Overraskende? Næppe.) Det er vist glemt, at en forfatter i 1900-tallet skrev om Newspeak.

Skal vi springe af nu?

Hvem bestemmer? Eller hvad? Teknologi er ikke svaret, men et andet ord: afkast. Karusellen drejer rundt. Et mindretal fodrer forbrugerflertallet med dimsedutter, som »alle« vil have; man tilbyder hele tiden noget nyt, som frister homo ludens. Det er kun os købere og forbrugere, der kan ændre retning. Ved at ændre brugen af teknologien.

De, som prøver at fylde vores fjorten vågne timer i døgnet, kommer

nemlig aldrig til at gøre noget andet end at fortsætte med at fodre os med mere. Mere. Forskning i mætningsgrænser for at være på nettet og faren ved at leve i elektronik og konstant stråling er dårlig forretning. Måske ville mennesket i virkeligheden have godt af at leve med en lave-re »innovationstakt«? Spørgsmålet er utænkeligt, fordi det strider mod markedstænkningen. Markedet er den nye natur. (Og den politiske venstrefløj jubler over nettets »velsignelse« og »demokratisering« ...).

Den dag, mennesket lader maskiner og teknologi slukke for sig, er det slut. Den dag mennesket flytter fra en jord, som er blevet ubeboelig, er det uigenkaldeligt slut – i hvert fald for den art, som vi de sidste tusinder af år har kaldt for menneske. Skal det gå sådan? Nej. Men så må vi stoppe med at opføre os, som om maskiner og elektronik giver os tilstrækkelig udvikling og nok kontakt.

Vi er biologiske væsener. Det gælder for os som for andre levende skabninger, at vi kun meget, meget langsomt ændrer vores natur. Derfor er det i praksis sådan, at vi på kort tid hverken kan blive til hvad som helst eller gøre hvad som helst uden at løbe ind i problemer. At gå imod sin natur hævner sig brutalt. Naturen slår igen. Det såkaldte fremskridt er voldsomt overdrevet. Indser vi ikke det, bliver det værst for os selv. Moder Jord klarer sig fint uden os.

Dette er upopulære problemstillinger, og visse kritikere har ment, at

min bog er udsprunget af et sort syn på livet. Det er forkert. Jeg har skrevet bogen, fordi jeg stadig tror på debatten, og fordi jeg ved, at det er

mennesket, som afgør sin egen fremtid. Kan vi ødelægge mennesket? Ja, vi kan.

Sylfest Lomheim (f. 1945)
sprogforsker,
professor ved Universitetet i Agder,
tidligere direktør for Språkrådet i Norge

Oversat fra nynorsk til dansk af KF

Svar på Sprogviden

1. Rasmus Rask, Karl Verner, Otto Jespersen, Louis Hjelmslev, Eli Fischer-Jørgensen m.fl.
2. *Staten, det* er subjekt.
3. Vittorio svarer til *victory* ('sejr') på engelsk.
4. *fiddle* (det samlede udtryk betyder omtrent 'frisk som en havørn').
5. Fra Shu-bi-dua-sangen *El Nossa De La Para Puerto*.
6. *dobermann, schnauzer, schæfer, rottweiler, kleinspitz, pinscher* m.fl.
7. *wahad* betyder (talordet) 'en' på arabisk.
8. Penta- betyder 'fem' på græsk.
9. Formerne er konjunktiv-(rester).
10. De skyldes formentlig alle sammen, at en forfader har været *smed*.
11. CSSR.
12. *dryppende*.
13. *løbet*.
14. ^ er en *cirkumflex* (fransk: *circonflexe*).
15. *s-passiv* og *blive-passiv* (fx gården *passes* af udlændinge; barnet *bliver* passet af sin moster).
16. *glad og fro, fryd og gammen, råbe og skrig*, *tigge og bede om ngt, spinke og spare, hyle og skrig*, *hoppe og danse, død og borte, fred og ro* m.fl.
17. Rasmus Trads.
18. Romantitlen *Klokkeren fra Nôtre Dame* (*Nôtre Dame de Paris*) indeholder det possessive pronomen i 1. person pluralis, *nôtre* ('vor(es)', jf. *Vor Frue*).
19. *The Mamas and the Papas, Everly Brothers, Bros., Nephew, Klister Sisters, Brødrene Olsen* m.fl.
20. Sproget *xhosa* tales i og omkring Sydafrika, bl.a. af Nelson Mandela.
21. En *undersættelse* er en mere eller mindre direkte oversættelse af et citat, gerne med humoristisk intention. Fx *Gå i forvejen, punker. Lav min dag!* af *Dirty Harry*-citateret *Go ahead, punk. Make my day!* ('Bare kom an, dit udskud. Jeg er klar!').
22. *kachot* er ingen diminutiv.
23. Bandet *Nephew*, der leger med sproget.
24. *kutter* (*cutter*) stammer fra engelsk.
25. *Schwarzwald, Black Mountains, Sortsø, Niger* m.fl.

Sprogviden

Mål og Mæle anbefaler, at man prøver kræfter med *Sprogviden* uden brug af internet!

1. Nævn mindst én internationalt kendt dansk sprogforsker.
2. Hvad er subjektet (grundledet) i denne sætning: Staten, det er mig?
3. Hvad svarer det italienske ord *vit-torio* til på engelsk?
4. Hvad mangler her: *fit as a _*?
5. Hvor stammer disse linjer fra: *con debilio nostra rapido*?
6. Nævn mindst tre hunderacer, hvis betegnelser er tyske.
7. Hvad betyder *wahad* på arabisk?
8. Hvilket tal gemmer sig bl.a. bag Pentagon?
9. Hvilken grammatisk form er de understregede oprindelig: *ære(t) være hans minde, takket være dig, hun længe leve!?*
10. Hvad har følgende efternavne til fælles: *Molotov, Faber, Schmidt*?
11. Hvad var under Den kolde krig forkortelsen for Tjekkoslaviet?
12. Hvad mangler i denne arkaiske danske formel: så rød som et _____ blod?
13. Hvad er perfektum participium (kort tillægsform) af *løbe*?
14. Hvad kaldes dette tegn: ^?
15. Hvilke to passivtyper findes der på dansk?
16. Nævn tre eksempler mere på en vending af denne type, som indeholder to synonyme ord: *tyk og fed*.
17. Hvem er kendt for (bl.a.) disse bevingede ord: *For fanden, hvor er du en led fyr! Er du klar over det??*
18. Hvilken romantitel af Victor Hugo indeholder et possessivt pronomen?
19. Nævn 3 bandnavne, hvor der indgår betegnelser for familiemedlemmer.
20. I hvilket land tales sproget *xhosa*?
21. Hvad er en *undersættelse*?
22. Hvilket af disse eksempler er *ingen* diminutiv (formindskelsesform): *kachot, süssli, raclette, Brüderlein, casino*?
23. Hvem står bag denne verselinje: *Jeg kædebremser min SCO*?
24. Fra hvilket sprog kommer sidsteledet i *fiskekutter*?
25. Nævn 5 (danske og/eller udenlandske) stednavne, hvori farven 'sort' indgår som betydning.